

ברכות כט

משה שווערד

בענין: שמונה עשרה

1. ספר נפש החיים - שער ב - פרק יג

והעצה היעוצה על זה. הוא כמו שאמר המגיד להב"י באזהרה ב' שבריש הספר מגיד מישרים ז"ל. ליהזר מלחשוב בשעת תפלה בשום מחשבה אפילו של תורה ומצות כי אם בתיבות התפלה עצמם. דוק בדבריו שלא אמר לכוון בכוונת התפלה. אין אתנו יודע עד מה. כי גם מה שנתגלה לנו קצת כוונות התפל' מרבתינו הראשונים ז"ל קדישי עליוניו. ועד אחרון הרב הקדוש איש אלקים נורא האריז"ל. אשר הפליא הגדיל לעשות כוונות נפלאים. **אינם בערך אף כטפה מן הים כלל נגד פנימיות עומק כוונת אנשי כנה"ג מתקני התפלה. שהיו ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים וכל מבין יבין. דלא איתי אנש על יבשתא שיוכל לתקן תקון נפלא ונורא כזה. לכלול ולגנוז במטבע תפלה קבועה וסדורה בנוסח א'. התקונים של כל העולמות עליונים ותחתונים. וסדרי פרקי המרכבה. ושכל פעם שמתפללין יוגרם תקונים חדשים בסדור העולמות והכחות והמשכת מוחין חדשים אחרים. שמעת שתקונה עד ביאת הגואל ב"ב לא היה ולא יהיה שום תפלה בפרטות דומה לחברתה שקודם לה ואחריה כלל. דלבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא ודלביש ברמשא כו' כמ"ש בתקונים תכ"ב. וכן כל יום לחברו שלפניו ואחריו. ולכן ארז"ל (חגיגה ט' ע"ב וברבה במדבר פ"ט) מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש כו' או תפלה כו'. וכמ"ש באורך בפע"ח פ"ז משער התפלה ע"ש. והוא בלתי אפשר אם לא ע"י הנבואה העליונה ורוח קדשו ית' אשר הופיע עליהם הופעה עצומה בעת תקון נוסח מטבע התפלה והברכות. שם הוא ית"ש בפיהם אלו התיבות ספורות וגנוזות בתוכם כל התקונים. לזאת מי הוא אשר עמד בסוד ה' על עומק כוונתו ית"ש. איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם:**

2. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף יז/א

ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי אף מי שהתקין את התפילה הזאת על הסדר התקינה שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות האחרונות שבהו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות חנוני דיעה חננתנו דעה רצה תשובתינו רצית תשובתינו סלח לנו סלחת לנו גאלינו גאלתנו רפא חליינו רפית חליינו בריך שנותינו ברכת שנותינו קבצינו קיבצתנו שופטינו בצדק שפטתנו בצדק הכנע קמינו הכנע קמינו צדקינו במשפט צידקתנו **בנה ביתך ושמע עתירתינו** ורצינו בתוכו לית צורכה דבנה ביתך ושמע עתירתינו ורצינו בתוכו אלא כמה דאשתעי קרייא כן אשתעייא מתנייתא והביאותים אל הר קדשי ושימחתים בבית תפילתי. א"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו את התפילה הזאת. ומה ראו לסמוך הקל הקדוש לחונן הדעת על שם והקדישו את קדוש יעקב מה כתיב בתריה וידעו תועי רוח בינה. דיעה לתשובה השמן לב העם הזה ואוניו הכבד ועיניו השע וגו' עד ולבבו יבין ושב. תשובה לסליחה וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח. סליחה לגאולה הסולה לכל עוונתי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. ויאמר רופא חולים קדמי אמר רבי אחא מפני מה התקינו גואל ישראל ברכה שביעית ללמדך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית. רבי יונה בשם ר' אחא שיר המעלות בשו"ב ה' את שיבת ציון שירה שביעית היא להודיעך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית. אמר רבי חייא בר אבא מפני מה התקינו רופא חולים ברכה שמינית כנגד המילה שהיא לשמנה על שם ברייתו היתה אתו החיים. א"ר אלכסנדר מפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית כנגד קול ה' שובר ארזים שהוא עתיד לשבר כל בעלי שערים. ר' לוי בשם ר' אחא בר חנינא מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל על שם ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל למה כי קרבו לבוא נתקבצו הגליות והדין נעשה הוידיים נכנעין והצדיקים שמחים. ותני עלה כולל של מינים ושל רשעים במכניע זידים. ושל גרים ושל זקנים במטבח לצדיקים. **ושל דוד בבונה ירושלים** אחרי ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם. רבנן אמרי אהן מלכא משיחא אין מי חייא הוא דוד שמיא אין מי דמכיא הוא דוד שמיא. א"ר תנחומא אנא אמרית טעמא ועושה חסד למשיחו לדוד. רבי יהושע בן לוי אמר צמת שמן. ר' יודן בריה דר' אייבו אמר מנחם שמן.

3. ספר החרדים [שם]

הזאת. של שמונה עשרה ודשמות וימים טובים: ע"י הסדר. ואם אמרה למפרע לא יאל: צדקנו בנה ביתך ושמע. היינו ברכת הצדיקים ומשכון ושמע קולנו אבל ברכת את נחמ לא היה לפני ירושלמי אלא כוללן את זמח דוד במשכון כדאמר לקמן ולא ברכה לעצמה והכי נמי אמרו לקמן פרק חפלת השחר דהברכות היו י"ז וברכת המינין שמיקנו ביבנה משלמת י"ח אבל בני הצנלי היה להם (משכון) [את זמח] ואמרו בדומק דמאי דתן לקמן פרק חפלת השחר בכל יום מחפלת י"ח מלבד ברכת המינין קאמר: לית צורכה חייא. מה סדר הוא זה הרי שמועה דעכשו היא חפלת היה

4. ירושלמי המאור

8. הגמרא לא מביאה את ברכת 'צמח דוד' כיוון שמנהג ארץ ישראל היה שברכת 'צמח דוד' כלולה בברכת בונה ירושלים, ולדעת הירושלמי מה ששינונו להלן פ"ד מ"ג 'בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה' היינו כפשוטו, אבל הבבלי ברכות [כח ע"ב] מבאר שהמשנה לא כללה

בדבריה את ברכת יולמינים ולמלשינים שנתקנה אחר כך. ועיין עוד בהמשך הסוגיא, ולהלן [לג ע"ב בהערות לפירוש הבהיר]. 10. בדפוס

5. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף לג/ב

גמ' ולמה שמונה עשרה אמר ריב"ל כנגד שמונה עשרה מזמורים שכתוב מראשו של תילים עד יענך ה' ביום צרה אם יאמר לך אדם תשע עשרה הן אמור לו למה רגשו גוים לית הוא מינהון מכאן אמרו המתפלל ולא נענה צריך תענית א"ר מנא רמז לת"ה שאדם צריך לומר לרבו תשמע תפילתך אמר רבי סימון כנגד י"ה חוליו שבשדרה שבשעה שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכולן מה טעם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך אמר רבי לוי כנגד י"ה אזכרות שכתוב בהבו לה' בני אליהם אמר רבי הונה אם יאמר לך אדם תשע עשרה אינון אמור לו של מינים כבר קבעו חכמים ביבנה התיב ר"א ב"ר יוסי קומי ר' יוסי והא כתיב קל הכבוד הרעים א"ל והתני כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים אית לך מספקא לכל חדא וחדא מנהו אדכרה

6. ספר החרדים [שם]

יאמר לך אדם וכו'. אם יקשה דמעיקרא מתקנת עורא אין הזכרות של מפלה רק שצעה עשר דהוא לא תיקון ברכת המינין וגם ברכת אה למה דוד שאנו אומרים על פי הבבלי בני הירושלמי לא היו אומרים אלא כוללן אותה בצונה ירושלים וכדלקמיה דכולל של דוד בצונה ירושלים וכדמוכיה נמי הירושלמי צהדיא צפ' היה קורא כי מיימי סדר ברכות החפילה נמלאו י"ז בלנד ואין לך להביא סמך ל"ח אלא ל"ז וקשיא אכולהו אסמכתות ד"ח שהנחת דשל מינין אינה אלא תוספת ואין מן המנין: כבר קבעו ביבנה. ששס

7. פני משה [שם]

ברכה אחת נגד שס הוא: א"ל והתני בול"ל וכו'. בחוספתא סוף פ"ג ומיימי לה נמי לעיל צפ"צ צהלכה ד' וכלומר וליטעמין תקשי לך דהשתא הוה להו טפי דהא למאי דהיו כוללין מעיקרא גם של דוד בצונה ירושלים בחדא ברכה ולא הוה אלא י"ז ולפיכך תקנו ברכת המינין להשלים י"ח והשתא שחזרו ונהגו לחלק לשל דוד ושל צונה ירושלים לשתי ברכות והוה להו י"ט אלא היינו טעמא מהאי קרא גופיה דפרכת מנייה כדמסיק ואזיל: אית לך מספקא לכו' חדא וחדא

8. ירושלמי המאור

כנגד הזכרה שאינה שם יר"ד ה"א עיי"ש. 9. חרדים על פי דברי הגמרא להלן, ועיין עוד לעיל [פ"ב ה"ד] מפני מה התקינו שומע תפילה ברכה חמש עשרה; משמע שלא ברכו את ברכת צמח דוד, אמנם בהגהות מאיר נתיב ציין שהר"ש סיריליאוי פירש בדברי הגמרא לעיל שברכת שומע תפילה היא הברכה החמש עשרה ללא ברכת המינים שנתקנה לאחר מכן ביבנה, וממילא לפירושו אין חילוק במניין הברכות בין הירושלמי לבבלי. 10. פני משה ותולדות יצחק. ובקרבן העדה [שם] פירש שגם אנשי כנסת הגדולה תיקנו שמונה עשרה ברכות, אלא ששכחו את הנוסח של ברכת המינים וחזרו ותיקנוה ביבנה. 11. פני משה. אך

12. פני משה, ומשמע לפירושו שלבסוף גם בארץ ישראל נהגו לברך ברכה מיוחדת 'את צמח דוד'. אך החרדים פירש שרבי יוסי ענה לרבי אליעזר שכנגד כל העניינים הנוספים שכללו חכמים בתוך הברכות קבע דוד הזכרה 'אל הכבוד הרעים', ועל זה מקשה הגמרא 'אית לך למימר' (גרסת החרדים) כלומר אם כן היה צריך דוד לקבוע הזכרה כנגד כל אחד מהעניינים הנוספים הכלולים בברכות, וכך פירש בשנות אליהו [ברכות פ"ד מ"ג]. 13. באובררהם [תקון התפילות ד"ה גרסיןן] כתב שכיוון

• עוד עיין במראה מקורות לדף ט: ולמגילה דף יז

9. ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן יח: דין שמונה עשרה ברכות על הסדר ודין שלש פסיעות. ...תנו רבנן מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו להם לישראל תפלה על הסדר ושמעין מהכא שאם לא אמרן על הסדר לא יצא ותניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. מצאתי אגדה מאי על הסדר זה סדר עולם שכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו. כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותיקנום כסדרן כשניצול אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם כשנעקד יצחק אבינו על גבי המזבח ונעשה דשן והי' אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקב"ה טל והחיה אותו לפיכך אמר דוד כטל חרמון שיורד על הררי ציון וגו' כטל שהחיה בו יצחק אבינו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים. כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הא-ל הקדוש. כשבא פרעה להמליך את יוסף על מצרים בדקו אם היה יודע בשבעים לשון. בא גבריא' ולמדו שבעים לשון מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמרו בא"י חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלהה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור אמר ר' יוחנן שחזר בתשובה ויהי דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו' מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמרו בא"י הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף שלחה לו הכר נא מיד הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חנון המרבה לסלות. כשמררו המצריים את חיי אבותינו אמר הקב"ה לישראל וגאלתי אתכם מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י גואל ישראל. כשנצטער אברהם צער מילה בא רפאל ורפא מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י רופא חולים. כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים. כשבא יעקב אבינו במצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו כלם כאחד מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל. כשנתנה תורה לישראל ואמר לו הקב"ה למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצריים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מכניע זדים. כשאמר לו הקב"ה ליעקב אבינו ויוסף ישית ידו על עיניך שמח ובטח על דברו של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונסקו ובכה עליו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה את בית המקדש מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים. כשנושעו ישראל ועברו בים סוף ואמרו שירה ויושע ה' פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל וזעקו לא-ל ושמע זעקתם כמו שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל הא-להים מן העבודה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפלה. כשעשו ישראל המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמיו מהרה שכינתו לציון. כשהכניס שלמה הארון לפני ולפנים ואמר ה' א-להים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום ואמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וגו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא דכתיב ונתתי שלום בארץ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך עושה השלום. לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה תקנו בחכמתם כסדר הזה. מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליראיו שהם בני גוי גדול כמו שאמר להם משה ומי גוי גדול אשר לו א-להים קרובים אליו. ...

10. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף יט עמוד ב

גמ' הסדיר י"ח ברכות על הסדר ביבנה שמתחלה לא היו מתפללים אותה על הסדר אלא כל אחד ואחד הברכה שהיתה צריכה לו ובא שמעון הפקולי לסדור אותם אחר כך על הסדר ולמד הסדר מכת הפסוקים כדאי' בגמ' דמגלה (דף יז ב):

סדר קבוע לי"ח ברכות התפילה. וביאר בשפתי כהן (ניסוח סס ד"ה שמעון), שכוונתם לומר שלאחר ששכחו את סדר הברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, היה כל אחד מתפלל רק ברכה שהיה צריך לה, ובא שמעון הפקולי והחזיר עטרה ליושנה ותיקן שיתפללו כולם את כל הברכות על הסדר.

11. חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף יז עמוד ב

תפלה מנלן דתניא שמעון הפקולי הסדיר כו'. נביאים תקנום כדקתני איךך אלא ששכחום וחזר ר"ש וסדרם כדאיתא התם (לקמן י"ח א').

12. רמב"ם יד החזקה הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק ב

(א) בימי ר"ג רבו האפיקורוסין בישראל והיו מצירים לישראל ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד האפיקורוסין וקבע אותה בתפלה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות:

=====

13. פני יהושע מסכת ברכות דף כט עמוד א

בגמרא והשקיף בה שתיים או שלש שעות ולא העלוהו. נראה דאע"פ דהפסיק שתיים או שלש שעות אפ"ה [1] לא היה צריך לחזור לראש כיון שהרהר בכל אותו זמן באותה ברכה עצמה ולא הסיח דעתו ממנה א"כ לא גרע מהא דאמר רב לקמן [מ' ע"א] טול ברוך טול ברוך דאין צריך לברך ה"נ דכוותיה וזה דלא כמ"ש הפר"ח באו"ח (סימן ס"ה) [2] שרוצה להכריע מכאן כשיטת הפוסקים דאפילו בשהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר אלא למקום שפסק ולפמ"ש אין זו הכרעה של כלום דמסוגיא דהכא לא מוכח מידי:

14. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף כט עמוד א

גמרא טעה בברכת צדוקים מעלים אותו. נ"ב הנה הכל פירשו דמעלין אותו [1] היינו מעבירין אותו. על טור ש"ע או"ח סי' קכ"ו ס"א. [2] אולם בתנחומא פ' ויקרא מצאתי ילמדנו רבינו העובר לפני התבה ולא הזכיר ברכת המינים מחזירין אותו ואומר בעל כרחו. ומנא להו לפרושי דמעלין אותו היינו מעבירין. דילמא הפירוש כהתנחומא דחייב לאמר בעל כרחו ולא ראיתי לשום מחבר שהתעורר בזה:

15. רש"ש מסכת ברכות דף כט עמוד א

גמ' ולא העלוהו. [3] נראה משום דלשונם בכ"מ מורידין לפני התיבה (ועי' ברש"י ר"ה ל"ב א' ד"ה ירד) וא"כ הסלוק מהתיבה קרוי העלאה:

16. תוספות ישנים מסכת יומא דף לח עמוד ב

רגלי חסידיו ישמור. וא"ת הרי יוחנן כ"ג (ברכות כט א) ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי י"ל דודאי אם בא ליטמא אין נועלין לפניו לגמרי אלא הרבה מכריעין אותו מכאן ואילך בלא עמל ליטהר ולהתקדש. מ"ר:

17. ספר מגדים חדשים

אל תאמין בעצמך עד יום מותך כו' ולבסוף נעשה צדוקי. נישמת משה פ' ראה (דף קי ע"א), הקשה ממ"ש צימא (לח ז) כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב לא יחטא. ומירץ לדוקא ממכשול שוגג הקצ"ה שומרו דחטא היינו שוגג, אבל אם רוצה להרשיע במזיד השי"ת אינו מצטל הצחירה. עוד כתב דצתוהא על הראשונות דעוקר הראשונות לגמרי, בזה אין הקצ"ה מודקק לצטל הצחירה דאין כאן רוב שנותיו לצדקות, וגבי יוחנן כה"ג היה תוהא על הראשונות ע"ש. ועיין בתפארת ישראל פרה (פ"ג מ"ה בועז אות ח') שהקשה ג"כ כן, וכתב דאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהן חוץ ע"ש. ומש"כ הישמח משה בתירוץ הא',

18. ספר מגדים חדשים

יוחנן כה"ג שמש בבהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי. צני ישכר חודש כסלו (מאמר ד' אות כה), נסתפק ציוחנן כה"ג שנעשה לדוקי אם הוא אותו יוחנן כה"ג שזכר בעל הנסים, צימי מתתיהו בן יוחנן כה"ג. ומש"כ שם "עיינן בתוס' ברכות", בתוס' לא נמצא כלל מזה, ואולי ז"ל עיין במס' ברכות, וכוונתו להגמרא כאן.

ועיין בסדר הדורות (ע' יוחנן כה"ג) מה שכתב בזה. וראיתי בתשצ"ץ ח"ג (קוס"י קלה), שכתב דיוחנן כה"ג שנעשה לדוקי הוא יוחנן אבי מתתיהו ע"ש. וע"ע בתפארת ישראל פרה (פ"ג מ"ה), ואכמ"ל.

19. ספר שערים מצויינים בהלכה

הבאים אחריו בשם ינאי. ועי' בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' קלה) דזהו יוחנן אביו של מתתיהו. אבל בסדר הדורות כתב שהיה נכד למתתיהו כ"ג עי"ש. ועי' בחי' הגר"א דב' יוחנן הוה

א) אביו של מתתיהו וצדיק גמור היה, ב) דמתתיהו זה היה לו בן שמעון, ולשמעון היה בן הנקרא יוחנן ע"ש אבי אביו, ולו היק בן הנקרא ינאי, וכיוחנן הב' נחלקו אביו ורבא עי"ש.

20. פני יהושע מסכת ברכות דף כט עמוד א

בגמרא הני ז' דשבתא כנגד מי. ויש לדקדק דמאי מקשה כנגד מי ותיפוק ליה דמעיקר הדין צריכין להיות ז' ברכות דוקא לא פחות ולא יותר דכיון דבשבת לא שייך להתפלל י"ב האמצעיות שהם שאלות צרכין אפ"ה ודאי צריך להתפלל שלש הראשונות ושלש האחרונות שלא זזו ממקומן דהא שלש הראשונות שייכי בשבת ויו"ט כמו בחול כדאמר ר' חנינא בסוף פרק אין עומדין [ל"ד ע"א] דראשונות דומה לעבד שמסדר שבת לפני רבו ובשלש האחרונות דומה לעבד שקיבל פרס מרבו

דלכאורה שייך נמי בשבת כמו בחול וכדמשמע להדיא מלשון הרמב"ם ז"ל (בפ"א מהלכות תפלה הלכה ב') דאחרונות הן מענין שבה והודאה למקום ע"ש דלפי שיטתו שיעקר התפלה היא מן התורה [שם ה"א] נהי שאין לתפלה מנין ברכות אפ"ה עיקר תפלתו כך היא מן התורה להגיד שבחו של הקב"ה ואח"כ שואל צרכיו ואח"כ נותן שבח והודיה למקום על הטוב שהשפיע לו כו' ע"ש. **נמצא דודאי שלש הראשונות ושלש האחרונות שהן בזה הענין שייכי בשבת כמו בחול הרי יש וברכה אחת ודאי צריך להתפלל בשבת ויו"ט באמצע הרי שבע. והנראה לענ"ד בזה דאי לאו שהוצרכו לתקן ז' ברכות כנגד ז' קולות לא הווי צריכין לתקן קדושת היום בפני עצמה כיון שאפשר לכלול קדושת היום בברכת העבודה כמו שמזכיר בחול המועד וראש חדש בכל השלש תפלות. וכה"ג יש לפרש ג"כ בהא דמקשי בסמוך הני תשע דראש השנה כנגד מי אע"ג דבלא"ה צריך להתפלל שלש ראשונות ושלש אחרונות וצריך להתפלל שלש אמצעיות שהם מלכיות וזכרונות ושופרות הרי ט' ולמאי דפרישית אתי שפיר דאי לאו שהוצרכו לתקן כנגד ט' אזכרות שאמרה חנה היה באפשר לכלול מלכיות וזכרונות ושופרות בברכה אחת כמו שכולל קדושת היום עם מלכיות, כן נראה לי ודו"ק;**

21. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף יט עמוד ב

מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת ובגמרא (דף כט א) שואל כמו שאומר מעין כל ברכה וברכה משמנה עשרה למה אינו אומר ג"כ מעין הבדלה ויתפלל הבינונו אפי' במוצ"ש ובמוצאי ימים טובים **ונשאר בקושיא ואפ"ה מילתיה דשמואל הלכתא הוי ואפשר לומר טעם בדבר דמשום הכי לא תקינו מעין הבדלה מפני שהבדלה אינה ברכה בפני עצמה אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן ואם היו אומרים מעין הבדלה היה נראה שהבדלה היא ברכה בפני עצמה כיון שהתקינו מעין הבדלה כמו שתקנו מעין שאר ברכות. מפני מורי הרב נר"ו:**

בענין: הטעם שא"א על הניסים בברכה מעין שלש

א. ספר מקראי קודש- פורים ס"ס לו

הטעם שא"א על הניסים בברכת מעין ג' בפורים ובחנוכה

שמעתי טעם לזה עפי"ד רבינו יונה (ברכות דף כט). בהא דכל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו חוץ ממוצאי שבתות ומוצאי ימים טובים, משום שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת, וכתב רבינו יונה וז"ל: ובגמרא שם שואל כמו שאומר מעין כל ברכה וברכה משמנה עשרה, למה אינו אומר ג"כ מעין הבדלה ויתפלל הבינונו אפילו במו"ש ונשאר בקושיא. ואפשר לומר טעם בדבר, דמשו"ה לא תקנו מעין הבדלה, מפני שהבדלה אינה ברכה בפ"ע, אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן, ואם היו אומרים מעין הבדלה היה נראה שהבדלה היא ברכה בפ"ע, כיון שהתקינו מעין הבדלה כמו שתיקנו מעין שאר ברכות.

וכתבו המפרשים דלפי טעם זה למה מזכירים שבת ור"ח בברכת מעין ג', הרי היא אינה ברכה בפ"ע, ותיצו משום דלפעמים היא ברכה בפ"ע כששכח לומר בברכת המזון ונזכר קודם הטוב והמטיב. ולפי"ז ניחא דעל הניסים שאינה אף פעם ברכה בפ"ע בבהמ"ז אפילו שכח, לכן מזכירין אותה בברכת מעין שלש, דלא יאה נראה שהיא ברכה בפ"ע כמו בהבינונו.

הטעם שבשבת ויו"ט מזכירים את המאורע בברכה מעין ג' אחר ובנה ירושלם

• ומה"ט ניחא שבשבת ויו"ט מזכירים את המאורע בברכה מעין ג' אחר ובנה ירושלם דלא כמו בברכת המזון, משום דכל היסוד שמזכירים הוא משום דלפעמים היא ברכה בפ"ע כששכח לומר בברכת המזון ונזכר קודם הטוב והמטיב, שאמרה אחרי ובנה ירושלם.

סימן קעח

על הנסים בברכת מעין שלש

המשך מהזכרה אלא דין הזכרה צפ"ע אשר מקומו הוא סמוך לזכרה.

והנה הרי ברכת מעין שלש קילרו את הזכרות דהוא רק ברכת מעין ג', וע"כ פשוט שכמו שהשמיטו מתוך הזכרה זכודה לך זרית ותורה, כמו"כ קילרו והשמיטו בחנוכה ופורים את ההוספה דעל הנסים, שהרי כל עיקר חיוב אמירת עה"ג הוא חיוב תוספת וריבוי בהודאה, וחיוב זה של ריבוי הודאה לא שייך בברכת מעין ג' שהיא זכרה קלרה, וכשם שיש בקילורה מעין ברכת נודה לך זרית ותורה, ה"ה שיש בה קיום של מעין שלש על החיוב הנוסף דהודאה בחנוכה.

משא"כ הזכרת שנת ויו"ט ור"ח שאין זה המשך מהזכרה, אלא חיוב מסוים צפ"ע של הזכרה של היום אשר חיוב זה אינו שייך לזכרה דוקא, בזה גם בברכת מעין שלש יש חיוב של הזכרה, דחיוב הזכרה זה המסוים צפני עלמו חל גם

בהגהות מיימוני פ"ג מהל' זכרות (אות ל') פסק דאין להזכיר על הנסים בברכת מעין שלש, וכבר עמדו ע"ז [ע' בת' מהר"ם מר"צ (סי' ע) ובאר' ובפמ"ג (סי' תרפ"ב)] למה אין מזכירין על הנסים בברכת מעין שלש כמו שמזכירין שנת ויו"ט ור"ח.

ונראה דשאני הזכרת על הנסים בחנוכה מהזכרת שנת ויו"ט ור"ח, דעל הנסים בחנוכה אינו דין של הזכרה כר"ח ויו"ט, אלא הוא חלק מטופס הזכרה של מודים אכחנו לך בתפילת שמו"ע, וחלק ממצבע הזכרה זכרת נודה לך בברכת המזון, דבחנוכה ופורים יש חיוב מיוחד להוסיף בהודאה והלל ולהודות על הנסים שנעשו בהם, וההודאה דעל הנסים היא מגוף מצבע הזכרה בתפלה וזרהמ"ז, ומשא"כ יעלה ויבא בתפלה וזרהמ"ז הוא דין הזכרה גרידא החלוק מעיקר הזכרה, והראיה דהא קי"ל (באר"ח תכב, א) דמזכירין יעלה ויבא אפילו לאחר שגמר לזכרת המחזיר שכינתו לליון, וע"כ דאין זה

דבעל הנסים של פורים אין לנו מזכירים את יום הפורים כלל, רק שאנו מודים על הנס דבימי מרדכי ואסתר, אבל אין לנו מזכירים את תקנת יום הפורים בעלמנו ועילומו של יום, והיינו כמש"נ דאין בחנוכה ופורים דין הזכרה על עילומו של יום, וכל זכרת עה"ג הוא המשך של הזכרה גרידא וכנ"ל, להכי בברכת מעין ג' שקילרו את הזכרות אין מזכירין את הנס.

ברכת מעין שלש, ולהכי דין הזכרתם נוהג גם בברכת מעין שלש.

ויש להוסיף עוד, דבחנוכה ופורים אין חיוב של הזכרת היום כבשנת ויו"ט, כי אין בהם קדושה ותפלא של יום ול"ש בהם הזכרה, וכל דין על הנסים הוא רק מדין תוספת הודאה וכמש"נ. וראיה לזה

22. שו"ע אורח חיים - סימן קיז

(ה) אם לא שאל מטר, ונזכר קודם שומע תפלה, אין מחזירין אותו, ושואל בשומע תפלה. (ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו, יאמר השאלה קודם עננו) (אבודרהם), ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו, חוזר לברכת השנים; ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה; ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אעפ"י שעדיין לא עקר רגליו, כעקורים דמי; ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה, קודם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן טל ומטר, ואחר כך אומר רצה:

23. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כ עמוד א

גמ' ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים כתב רבינו האי ז"ל וסבירא להו לרבנן דאע"פ שתפלתו דומה עליו כמשוי ואינו מתפלל כמי שצריך הדבר אלא כמי שמתפלל מפני החיוב בלבד אפי' הכי כיון שאומרו בנחת כמי שמבקש רחמים על עצמו הוא ונראה דרבנן מתמירין מצד אחד ומקילין מצד אחר דסבירא להו שאע"פ שדומה עליו כמשוי כיון שאומרה בלשון תחנונים תפלתו תפלה ומתמירין מצד אחר שאע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אפי' הכי אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה דלעולם אזלי אחרי אמירה בלשון תחנונים. ורבי הושעיא היה אומר הפך מזה שלא יתפלל אותו לעולם כמי שתפלתו דומה עליו כמשוי ולא היה חושש לאמרה בלשון תחנונים. מפי מורי הרב נר"ו:

24. בית חדש על או"ח סימן צח

ויתפלל דרך תחנונים וכו' ושלא תראה עליו כמשאוי. בפרק תפילת השחר תנן רבי אליעזר אומר העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים ובגמרא (דף כט ע"ב) מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים והרי"ף (כ). והרא"ש (פ"ד סי' יח) הביאו דברי שניהם דלכתחלה צריך לקיים דברי שניהם והתוספות (כט ע"ב ד"ה כל) והרא"ש (שם) כתבו על שם ר"ח דלרבנן אם אומרה בלשון תחנונים אפילו דומה עליו כמשאוי תפילתו תפילה עכ"ל נראה דר"ח סובר דרבנן פליגי אדרבי הושעיא והלכה כרבנן ולפי זה אם לא אמרה בלשון תחנונים אפילו דיעבד לא היא תפילה וצריך לחזור ולהתפלל ותימה למה לא כתב כך רבינו:

25. שו"ע אורח חיים - סימן צח

(ג) יתפלל דרך תחנונים, כרש המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה:
(ד) התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליהדר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים; ומעומד, דומיא דעבודה; קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר; וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבו על זה; ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה, משום נקיות:

26. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף כט עמוד ב

כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי". פירוש הדבר הוא, שמתפלל כדי להיפטר מן החובה המוטלת עליו, וכמבואר ברד"ה כמשוי. ובשאר כל המצוות, מי שמקיים המצוה כדי לקיים את החובה המוטלת עליו אין בזה חסרון, ושאינו מצות תפילה שכל ענינה הוא בקשת רחמים, ולכן מי שמתפלל כדי לצאת יד"ח ולא משום רחמי, הפסיד עיקר התפילה.

ויתירה מכך, לדעת חלק מהפוסקים (רמב"ם) מי שתפלתו היא כדי לצאת יד"ח צריך לחזור ולהתפלל (עיין ביאה"ל סי' צ"ח ד"ה יתפלל).

ומה שאמרו גבי מי שאינו אומרה בלשון תחנונים, הוא משום שצריך האדם להרגיש מה שחסר לו, ושחסרונו מתמלא ע"י התפילה. וע"ז הדרך נמי, הביאור במה שאמרו שצריך לחדש בה דבר, היינו שצריך להרגיש שחסר לו דבר חדש.

27. ספר שערים מצויינים בהלכה

לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה כו'. פרש"י על מי שמשחה תפלת מנחה עד דמדומי חמה כו'. כתב מהריעב"ץ בספרו מור וקציעה (או"ח סי' רלג) דזהו דוקא כשמתפלל ביחידות, אבל אם מתפלל עם הציבור אין כאן לטותא ח"ו. ועי'

בשערי תשובה (סי' רלה סק"ב) דהאריז"ל היה נזהר להתפלל מנחה עם שקיעת החמה. ועי'

הענקס נפחה נקססה ונחטוניס ונכחח (מל' ס'ע ל'ס ס'ג): מצוה להחפלה עם דמדומי חנה מאי קרסה ייראוך עם סמס. ורמז לרזר "ייראוך עם סמס" נגמטרי, "חקל"ז כמנין "דמולה להחפלה עם דיעדומי חנה". דמדומי, הוס מלסן ערנ (ערוך) ל' סונעורנ הוס עם סלילה: בשעה ססחה

29. מהר"ץ חיות מסכת ברכות דף כט עמוד ב

גמרא והטוב בעיניך עשה. נ"ב עי' עקרים פכ"ד לרביעי מה שפיל בזה כי יקרה בענין התפלות שלא תקובל תפלתו. מפני שהשי"ת יודע כי אם יבצע מגמתו יהיה סבת רעתו כמו שמתפלל בעבור בנים ויוכלו להיות כאבשלום בן שבקש להרוג את דוד אביו וכן בענין העושר שאדם מבקש יוכל להיות סבה לרעתו כמו שנאמר עושר שמור לבעליו לרעתו. או יגרום שיסור מאת ה' כמו שאמר פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ולזה יהיה מובחר התפלה והטוב בעיניך עשה כלומר ובכל דבר שאני מתפלל לפניך אל תפן אל דברי ולא לבקשתי לעשות מה שלבי חפץ או מה שאני שואל שפעמים הרבה אני שואל דבר שהוא רע אלי ועל כן אתה תבחר ולא אני עשה מה שאתה יודע שהוא טוב בעיניך ולא מה שהוא טוב בעיני ע"ש. וכן מצאתי בתנחומא פ' תרומה דפירושו כן כוונת תפלת שלמה (מלכים א') ואל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי לא תעשה רק מה שמבקש ממך ואם לאו יקרא תגר אבל ישראל כשהוא תובע בנים ואתה יודע שיהיו הבנים מכעיסים אל תתן לו וכן אם תבע נכסים ואתה יודע שעתיד לבעט בהן אל תתן לו רק ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב העם הזה ומה שהטוב בעיניך עשה להם ולא מה שמבקש ע"ש:

30. פתח עינים מסכת ברכות דף כט עמוד ב

לא תרתח ולא תחטא. לא הוצרך אליהו זכור לטוב להזהירו שלא יתכעס כי חמור מאד עון הכעס כמ"ש בנדרים דף כ"ב ובזהר פ' תצוה הפליגו מאד. רק כונתו אפילו כעס שנראה לש"ש כמו לכעוס עם תלמיד שלא למד כהוגן גם זה וכיוצא בו לא יכעוס וז"ש ולא תחטא דאלו כעס ממש הוא פשע רב ולא הול"ל ולא תחטא וכן הזהיר רבינו האר"י זצ"ל למהרח"ו זלה"ה שלא יכעוס עם אחיו בענין הלימוד. וכן לא תרוי היינו אפילו לכבוד שבת וי"ט ופשוט. א"נ מה שאמר לא תרתח היינו אפילו התחלת כעס וכן לא תרוי התחלת שכרות כי כעס ממש ושכרות ממש לא אצטריך להזהירו כי היה נשמר ודאי:

31. ספר בניהו בן יהוידע על ברכות דף כט/ב

שם לא תרתח ולא תחטא. יש להקשות למה תלה מניעת החטא בכעס טפי משאר מדות רעות. ונראה לי שהכעס גורם למשוך את האדם לעבירות חמורות, וכמו שכתוב בספר חסידים באותו חסיד שצוה את בנו שיכבוש כעסו לילה אחת, וקרה לו דבר אחד שאם לא היה עושה מצות אביו, היה הורג את אשתו ואת בנו בחנם, וכן כיוצא בזה, לזה אמר לא תרתח ולא תחטא בשאר איסורים קלות וחמורות הנמשכים ממדת הכעס, אי נמי נראה לי הכעס אצל האדם הוא טבעי, ואם כובש טבעו ואינו מתכעס, אז מדה כנגד מדה הקב"ה שומרו ממכשולים הבאים לאדם מצד הטבע, ולכן אמר לא תרוי ולא תחטא כי השכרות מביאה האדם למכשולים של שוגג, יען כי יתן בכוס עינו יתהלך למשרים:

32. צל"ח מסכת ברכות דף כט עמוד ב

שם המלך בקונך וצא. לשון המלך משמע שיתיעץ אם יצא או לא, דאל"כ הוה ליה למימר וכשאתה יוצא לדרך התפלל לפני קונך וצא, אבל לשון המלך היינו עצה ונטילת רשות. ולכאורה תמוה, דאיך ידע אם נתנו לו רשות. ונראה שהוא על דרך דברי ר' חנינא בן דוסא בסוף פרק אין עומדין [לקמן ל"ד ע"ב] שאמר אם שגורה תפלתי בפי וכו', הכי נמי אם יראה שתפלת הדרך שגורה בפיו יצא ואם לאו יצא. ובזה ניחא שאליהו הוצרך להזהירו על תפלת הדרך, והלא זה מוטל על כל היוצא לדרך. ולפמ"ש ניחא, שאליהו הזהירו שישגיח אם התפלה אז שגורה בפיו. שוב מצאתי באלי' רבה [סי' ק"י ס"ק ח'] שכתב כן בשם השל"ה, והנאני שכוונתי לדעתו. שוב עיינתי בשל"ה דף קט"ז [מסכת חולין, ענין משא ומתן באמונה, ד"ה במסכת ברכות] וראיתי שהביא

הך דר' חנינא בן דוסא ממש בדבריו. וגם הוא מפי השמועה אמרו. ואמנם למען לא אהיה רק שאומר אף אני כמוהו אמרתי להוסיף מסברא, והוא, כי הא ודאי לאו כל אדם זוכה למה שזכה ר' חנינא בן דוסא שישגיחו מן השמים להודיעו תיכף אם נתקבלה תפלתו, ולשאר אינשי אין שגירת התפלה ראייה לטובה ולא להיפוך לרעה. והנה לר' חנינא בן דוסא וחביריו טוב הוא להם שלא לשתוף התפלה בלשון רבים, כי אז אין השגירה ראייה שנתקבל על אותו היחיד, ולא ההיפך ראייה לרעה על אותו האיש, כי אולי הסימן הטוב או הפכו הוא על האחרים שכלל בבקשתו. ולכן רב יהודה שאמר לו אליהו המלך וכו', א"כ בישרו שהוא חשוב בשמים להודיעו עצה נכונה ע"י תפלתו כמו ר' חנינא בן דוסא. ועל אדם כזה פירשו בגמרא מאי תפלת הדרך, ואחזו לשון יחיד. **אבל אביי על רובא דעלמא קאי, ורובא דעלמא לא כר' חנינא בן דוסא המה, ולהם אדרבה טוב לשתף עם צבורא שיועיל זכות הרבים שתקובל תפלתו.**

33. ספר מגדים חדשים

ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל

ובעיקר דברי המהרי"ל ז"ל שמעולם לא היה
אדם שהיה בו חן וחסד ביחד מלבד
חסת. והיינו דגבי חסתר מנינו דכתיב (חסתר
ב, יז) ותשא חן וחסד לפניו וגו'. והנה צדניאל